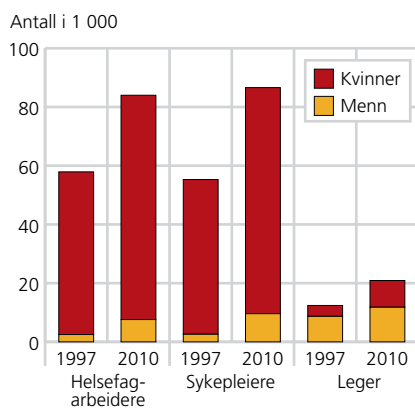

Stort omfang av deltidsarbeid

En av tre som jobber innenfor helse og sosialtjenester, er leger, sykepleiere eller helsefagarbeidere. Næringen er kvinnedominert. Både blant sykepleiere og helsefagarbeidere utgjør kvinner om lag 90 prosent av de sysselsatte. Det er omtrent like mange kvinner som menn blant legene. Mange jobber deltid, og flest finner vi blant helsefagarbeiderne, med en andel på over 60 prosent. Mange deltidsarbeidende er fornøyde med arbeidstiden sin, men helsefagarbeidere i mindre grad enn sykepleiere.

Tonje Køber og
Åsne Vigran

Figur 1. Antall sysselsatte helsefagarbeidere, sykepleiere og leger i helse- og sosialtjenester, etter kjønn. 1997 og 2010

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Tonje Køber (t.v.) er samfunnsøkonom og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for arbeidsmarkedsstatistikk. (tonje.kober@ssb.no)

Åsne Vigran er sosiolog og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for arbeidsmarkedsstatistikk. (asne.vigran@ssb.no)

Vi skal se nærmere på utviklingen i arbeidstid og andelen som jobber deltid, i de tre største gruppene innenfor næringen helse- og sosialtjenester: helsefagarbeidere, sykepleiere og leger (se tekstboks om yrker) i perioden 1997-2010. Det er en utstrakt bruk av deltidsarbeid innenfor helse- og sosialtjenester, men dette gjelder ikke for alle yrkesgruppene i denne næringen. Videre kartlegger vi omfanget av misforhold mellom avtalt og ønsket arbeidstid for disse yrkesgruppene, og om de kunne tenke seg å jobbe mer eller mindre. Tallene i artikkelen er hentet fra arbeidskraftundersøkelsene (se tekstboks).

Ni av ti sykepleiere er kvinner

Det var i alt 529 000 sysselsatte i helse- og sosialnæringen i 2010. Helsefagarbeidere, sykepleiere og leger utgjorde til sammen vel 190 000 av disse, tilsvarende 36 prosent av alle sysselsatte i næringen. I 1997 var det til sammenligning 125 000 sysselsatte i disse yrkene, som da utgjorde nesten 33 prosent av alle sysselsatte i næringen.

Helse- og sosialtjenester er en kvinnedominert næring. Både blant sykepleiere og helsefagarbeidere utgjør kvinner om lag 90 prosent av de sysselsatte (se figur 1). Andelen menn er likevel fordoblet siden 1997. Blant leger er kjønns-

Yrker

- Lege – person med yrke som lege
- Sykepleier – person med yrke som sykepleier eller spesialsykepleier inkludert helsesøster og jordmor
- Helsefagarbeider – person med yrke som hjelpepleier, omsorgsarbeider eller helsefagarbeider. Helsefagarbeider er en nylig innført utdanning som erstatter hjelpepleier og omsorgsarbeiderutdanningene. Yrkesmessig klassifiseres de sammen med hjelpepleier og omsorgsarbeider. I artikkelen brukes begrepet helsefagarbeider, selv om de utdannede helsefagarbeiderne ennå er i mindretall sammenlignet med de to øvrige gruppene.

Arbeidskraftundersøkelsen (AKU)

AKU er en utvalgsundersøkelse som utføres av Statistisk sentralbyrå. Undersøkelsen utføres på nasjonalt nivå og dekker alle personer i alderen 15-74 år registrert bosatt i Norge. På grunnlag av Det sentrale folkeregisteret trekkes det tilfeldig ut et antall familieenheter bestående av til sammen 24 000 personer (per kvartal) i den aktuelle aldersgruppen.

Hvert familiemedlem i denne alderen intervjues om sin tilknytning til arbeidsmarkedet i en nærmere spesifisert referanseuke. Intervjuobjektene deltar i alt åtte ganger i løpet av åtte påfølgende kvartaler, slik at utvalget fornyes med en åttedel hvert kvartal. Svarprosenten er om lag 85 prosent. Tallene i artikkelen er basert på årsgjennomsnitt.

forskjellen i ferd med å bli utvasket. Menn er fortsatt i svakt flertall, med en andel på 54 prosent blant leger som arbeider innenfor helse- og sosialtjenester. Til sammenligning var 70 prosent av legene i 1997 menn.

To av tre helsefagarbeidere arbeider deltid

I 2010 arbeidet to av tre helsefagarbeidere deltid (se tekstboks om definisjoner). Den høye andelen med avtalt deltid i dette yrket har vært nærmest uendret de siste årene. Sykepleiere arbeider oftere heltid enn helsefagarbeiderne, men deltidsandelen er likevel 45 prosent. Blant leger, derimot, er deltidsarbeid uvanlig (se tabell 1).

Omfanget av deltidsjobber er høyere enn det som framkommer i statistikken, fordi en del deltidssysselsatte har mer enn én jobb. I AKU defineres deltid med

Definisjoner

Deltidsarbeidende er sysselsatte med avtalt arbeidstid på under 37 timer i uken, med unntak av dem med arbeidstid 32-36 timer som oppgir at dette utgjør heltid. Kort deltid er 1-19 timer, og lang deltid er 20-36 timer.

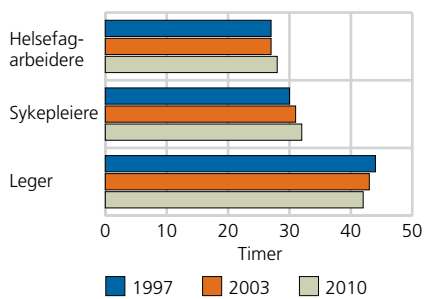
Undersysselsatte er deltidssysselsatte som har forsøkt å få lengre arbeidstid, og som kan starte med økt arbeidstid innen en måned.

Tabell 1. **Antall sysselsatte, deltidssysselsatte og antall deltidsjobber for helsefagarbeidere og sykepleiere. 2010**

	Helsefagarbeidere	Sykepleiere
Sysselsatte i alt	84 000	87 000
Deltidssysselsatte	55 000	39 000
Bijobber blant deltidssysselsatte	5 000	4 000
Bijobber for personer hvor summen av deltidsjobbene gjør at de regnes som heltidssysselsatte	2 000	2 000
Bijobber for sysselsatte hvor hovedjobben er heltidsjobb	2 000	3 000
Antall deltidsjobber	64 000	48 000

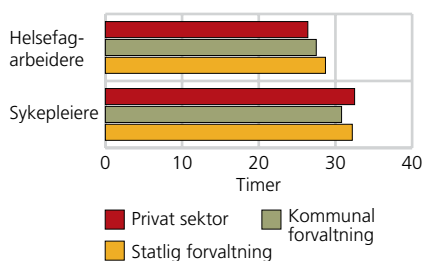
Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. Gjennomsnittlig avtalt arbeidstid for helsefagarbeidere, sykepleiere og leger. 1997, 2003, 2010. Timer

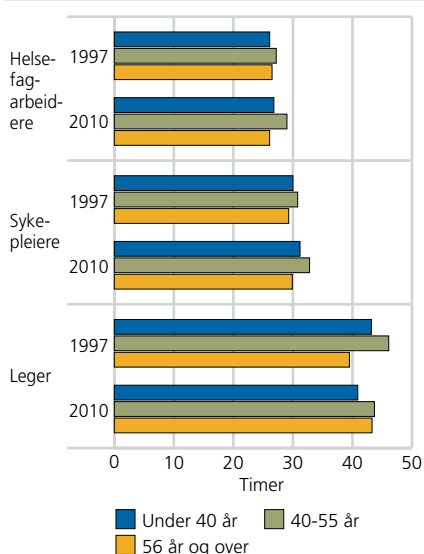
Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Gjennomsnittlig avtalt arbeidstid for helsefagarbeidere og sykepleiere, etter sektor. 2010. Timer

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. Gjennomsnittlig avtalt arbeidstid for helsefagarbeidere, sykepleiere og leger, etter aldersgrupper. 1997 og 2010. Timer

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

utgangspunkt i personens totale arbeidssituasjon, det vil si hva man har som avtalt arbeidstid samlet sett.

For det første vil en del personer ha blitt definert som heltidsarbeidende fordi de har flere deltidsjobber som samlet tilsvarer heltid. I tillegg finnes det også en del personer med heltidsjobb og en deltidsjobb ved siden av. Alt i alt innebærer dette at det er 64 000 deltidsjobber for helsefagarbeidere, men bare 55 000 personer som defineres som deltidsarbeidende i dette yrket (se tabell 1). Vi vil videre i denne artikkelen kun se på dem som samlet sett er sysselsatt på deltid, og ikke på det totale antall deltidsjobber.

Leger jobber mye, men noe mindre enn før

I 2010 jobbet sykepleiere i gjennomsnitt 32 timer i uken, og helsefagarbeidere 28 timer i snitt. Legene arbeidet mest, med 42 timer pr uke i 2010 (se figur 2). Hvis vi ser utviklingen over tid, jobbet leger i gjennomsnitt om lag to timer mindre i 2010 enn i 1997. Dette kan ha sammenheng med at det nå er flere kvinner i legeyrket, og at disse oftere velger å jobbe mindre, blant annet på grunn av omsorg for barn. Helsefagarbeidernes gjennomsnittlige arbeidstid er så å si uendret i samme periode, mens sykepleierne har økt sin arbeidstid med om lag to timer.

Sykepleiere i helse- og sosialtjenester i privat sektor arbeider i gjennomsnitt noe mer enn sykepleiere i kommunale og statlige helse- og sosialtjenester. Forskjellen i gjennomsnittlig avtalt arbeidstid er størst når man sammenligner private og kommunale helse- og sosialtjenester (se figur 3).

Blant helsefagarbeiderne er den gjennomsnittlige arbeidstiden høyere i offentlige helse- og sosialtjenester enn i de private. Dette må ses i sammenheng med at nesten 85 prosent av helsefagarbeiderne jobber i det offentlige.

Leger i privat sektor arbeider i gjennomsnitt noe mer enn sine kolleger i offentlig forvaltning. Det kan ha sammenheng med at ansatte spørres om sin avtalte arbeidstid, mens selvstendig næringsdrivende spørres om sin gjennomsnittlige (faktiske) arbeidstid. Om lag 35 prosent av legene arbeider i privat sektor – de øvrige i offentlig forvaltning.

Arbeidstiden varierer med kjønn og alder

Kvinnelige leger jobbet i gjennomsnitt fire timer mindre per uke enn sine mannlige kolleger i 2010. Tendensen var den samme i 1997. Dette kan ha sammenheng med hvor leger velger å arbeide. Mer enn to av tre kvinnelige leger arbeider i det offentlige, mens de mannlige legene fordeler seg jevnt mellom offentlig og privat virksomhet.

Alder ser også ut til å ha innvirkning på antall timer man arbeider. Leger i alderen 40-55 år hadde lengst gjennomsnittlig arbeidstid i 1997, med i overkant av 46 timer (se figur 4). Situasjonen ser ut til å være den samme i 2010, selv om de arbeidet noe færre timer. Legene under 40 år har redusert sin gjennomsnittlige arbeidstid med en time i den samme perioden. For de eldste legene har arbeidstiden økt med om lag tre timer siden 1997.

Blant sykepleierne og helsefagarbeiderne er det også de i aldersgruppen 40-55 år som arbeider flest timer. Tendensen ser ut til å være stabil over tid, også for disse gruppene.

Hvorfor deltid?

Det kan være flere grunner til at helsefagarbeidere og sykepleiere ikke jobber heltid. Tre av ti helsefagarbeidere som arbeider deltid, gjør dette fordi de ikke kunne få heltidsarbeid, mens 14 prosent oppgir egen sykdom og 11 prosent omsorg for egne barn/andre pleietrengende som årsak til deltidarbeid (se figur 5).

Blant sykepleierne oppgir omtrent like mange (20 prosent) omsorgsoppgaver og at de ikke kunne få heltidsarbeid, som årsak til deltidarbeid. 11 prosent av sykepleierne oppgir at arbeidet er for krevende, mens nesten like mange (9 prosent) oppgir egen sykdom som årsak til deltidarbeid. Det er rimelig å anta at de som oppgir at de ønsker lengre arbeidstid, også oppgir manglende tilbud om heltidstilling som en viktig årsak til at de arbeider deltid, mens deltidssysselsatte som er fornøyd med sin arbeidstid, begrunner deltid ut fra andre årsaker.

Flest helsefagarbeidere som ønsker lengre arbeidstid

De fleste helsefagarbeidere, sykepleiere og leger er fornøyd med sin avtalte arbeidstid. Det gjelder i større grad heltidsansatte (om lag 90 prosent) enn deltidssansatte (om lag 80 prosent). Blant dem som ikke er fornøyd med arbeidstiden sin, er andelen som foretrekker lengre arbeidstid, høyere enn andelen som foretrekker kortere arbeidstid (Kitterød, R.H. og M. Rønsen 2009).

Undersysselsatte er sysselsatte på deltid som har forsøkt å få mer arbeid, og som kan starte med økt arbeidstid innen en måned (se tekstboks om definisjoner). 18 prosent av de deltidssysselsatte helsefagarbeiderne er undersysselsatte (se figur 6). Andelen undersysselsatte helsefagarbeidere og sykepleiere har svingt i perioden 1997-2010, men følger det samme mønsteret som for øvrige deltidssysselsatte. Det har vært en økning i andelen undersysselsatte fra 2009 til 2010, med unntak for sykepleierne.

I 2010 var det i alt 67 000 undersysselsatte, noe som tilsvarte 10 prosent av de deltidssysselsatte. Nesten halvparten av de undersysselsatte jobber innenfor helse- og sosialtjenester. Kvinnene utgjør det store flertallet, 51 000 av i alt 67 000 undersysselsatte, og dette henger sammen med at deltidarbeid er mye vanligere blant kvinner enn blant menn.

Ved å sammenligne avtalt og ønsket arbeidstid kan vi finne ut om den sysselsatte ønsker kortere eller lengre arbeidstid. De fleste deltidssysselsatte som ønsker en annen arbeidstid, ønsker lengre arbeidstid (se tabell 2). I de yrkesgruppene vi ser på her, er det flest helsefagarbeidere som arbeider deltid,

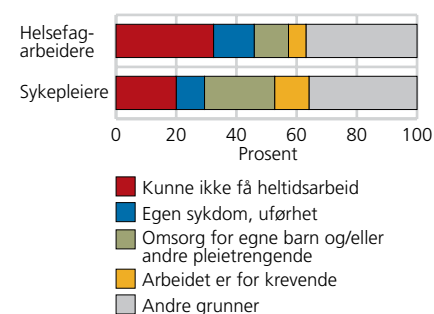
Tabell 2. Deltidssysselsatte, etter ønske om arbeidstid. 2010. Prosent

	Ønsker annen arbeidstid	Ønsker lengre arbeidstid	Fornøyd	Ønsker kortere arbeidstid
Helsefagarbeidere	28,2	27,4	71,8	0,8
Sykepleiere	18	16	82	2
Leger	0	0	100	0

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

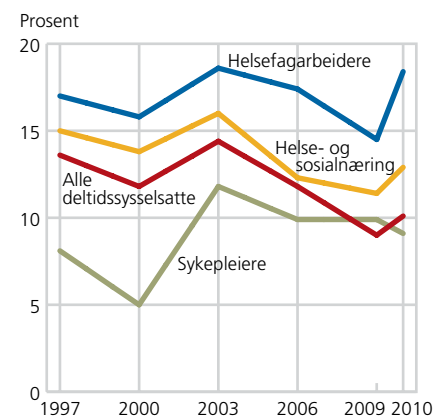
Faktisk arbeidstid er den tiden arbeidstakeren har vært på jobb, det vil si fratrukket feriedager, avspasering, sykdom og lignende, og tillagt eventuell overtid. Ved å bruke *avtalte timer* får man et bilde på normalsituasjonen for den enkelte.

Figur 5. Deltidssysselsatte, etter årsak til deltidarbeid. 2010. Prosent

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

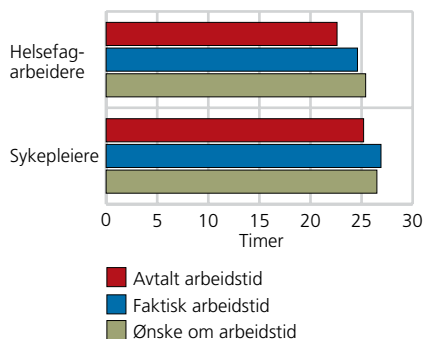
Figur 6. Undersysselsatte i prosent av deltidssysselsatte. 15-74 år. 1997-2010

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Figur 7. Deltidssysselsatte helsefagarbeidere og sykepleiere, etter avtalt, faktisk og ønske om arbeidstid. 2010. Timer

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Referanser

Kitterød, R.H. og M. Rønsen (2009): Er kvinner fornøyd med arbeidstiden sin? *Samfunnsspeilet* 4, 2009, Statistisk sentralbyrå. <http://www.ssb.no/ssp/utg/200904/ssp.pdf>

Nergaard, K. (2010): Avtalt arbeidstid og arbeidstid-sønsker blant deltidsansatte, Fafo-notat 2010:17.

som ønsker lengre arbeidstid (27 prosent). Dette er flere enn de 18 prosent undersysselsatte, fordi vi holder utenfor kravet at de også har forsøkt å få lengre arbeidstid. Det er også flere sykepleiere som ønsker lengre arbeidstid (16 prosent). Alle de deltidsansatte legene er fornøyd med sin arbeidstid (Nergaard, K. 2010).

De fleste heltidssysselsatte er fornøyd med sin avtalte arbeidstid (se tabell 3). Av dem som ønsker en annen arbeidstid, ønsker de fleste kortere arbeidstid. 9 prosent av de heltidssysselsatte legene ønsker kortere arbeidstid, og 5 prosent av sykepleierne ønsker kortere tid.

Tabell 3. Heltidssysselsatte, etter ønske om arbeidstid. 2010. Prosent

	Ønsker annen arbeidstid	Ønsker lengre arbeidstid	Fornøyd	Ønsker kortere arbeidstid
Helsefagarbeidere	9,5	1,6	90,5	7,9
Sykepleiere	7,8	2,5	92,2	5,3
Leger	13,9	5,2	86,1	8,7

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Er det noen arbeidskraftreserve?

Arbeidsinnsatsen blant helsefagarbeidere og sykepleiere er allerede større enn det statistikken basert på avtalt arbeidstid gir inntrykk av. En del arbeider mer enn avtalt uten at dette ligger i selve arbeidsavtalen. Det kan for eksempel gjelde innenfor helsevesenet, hvor personer som arbeider deltid, ofte tar ekstravakter. Dette kan være etter ønske fra arbeidsgiver for å bøte på manglende bemanning ved sykdom, ferie eller ubesatte stillinger. Det må understrekes at slik arbeidsinnsats utover det avtalte kan være nokså sporadisk og tilfeldig, og at det derfor kan være et viktig poeng for de ansatte å få økt sin avtalte arbeidstid.

Figur 7 viser at deltidssysselsatte helsefagarbeidere ønsker mer arbeidstid, og at faktisk arbeidstid i gjennomsnitt ligger høyere enn avtalt arbeidstid. Deltidssysselsatte helsefagarbeidere ønsker en ukentlig arbeidstid på om lag 25 timer i gjennomsnitt. Det betyr at de ønsker i snitt 2,8 timer mer per uke, men arbeider allerede 2 timer mer per uke enn avtalt (se figur 7). Det betyr at mange helsefagarbeidere mer eller mindre regelmessig får ønsket om flere timer oppfylt gjennom ekstravakter, vikartimer eller lignende, men mange ønsker likevel disse timene som en økning i den avtalte arbeidstiden.

De deltidssysselsatte sykepleierne ønsker en ukentlig arbeidstid på 26,5 timer i gjennomsnitt, som er 1,3 timer mer enn avtalt arbeidstid. Sykepleierne, i motsetning til helsefagarbeiderne, har en faktisk arbeidstid som er høyere enn det de ønsker per uke.

Siden helsefagarbeiderne sammenlignet med sykepleierne i større grad arbeider mer enn avtalt arbeidstid, innebærer det at forskjellen mellom disse to gruppene er mindre når vi ser på faktisk enn på avtalt arbeidstid.

Hvis vi definerer arbeidskraftreserven som differansen mellom avtalt arbeidstid og ønsket arbeidstid, finnes det noe ledig kapasitet, men hvis arbeidskraftreserven er lik differansen mellom faktisk arbeidstid og ønsket arbeidstid, er det mindre ledig kapasitet blant sysselsatte helsefagarbeidere.